

UMEÅ UNIVERSITET

För stressad för att tänka?

Från kognitiva symptom till kognitiv ergonomi

Hanna Malmberg Gavelin

Leg psykolog, docent i psykologi

Institutionen för psykologi, Umeå universitet

Stressrehabiliteringen, Region Västerbotten

Agenda

- Långvarig stress och kognitiv förmåga
- Hjärnhälsa på jobbet

Kognitiv förmåga handlar om hur hjärnan tar in, bearbetar och förmedlar information.

Det omfattar flera olika funktioner, till exempel minne, språk, uppmärksamhet, planering och problemlösning.

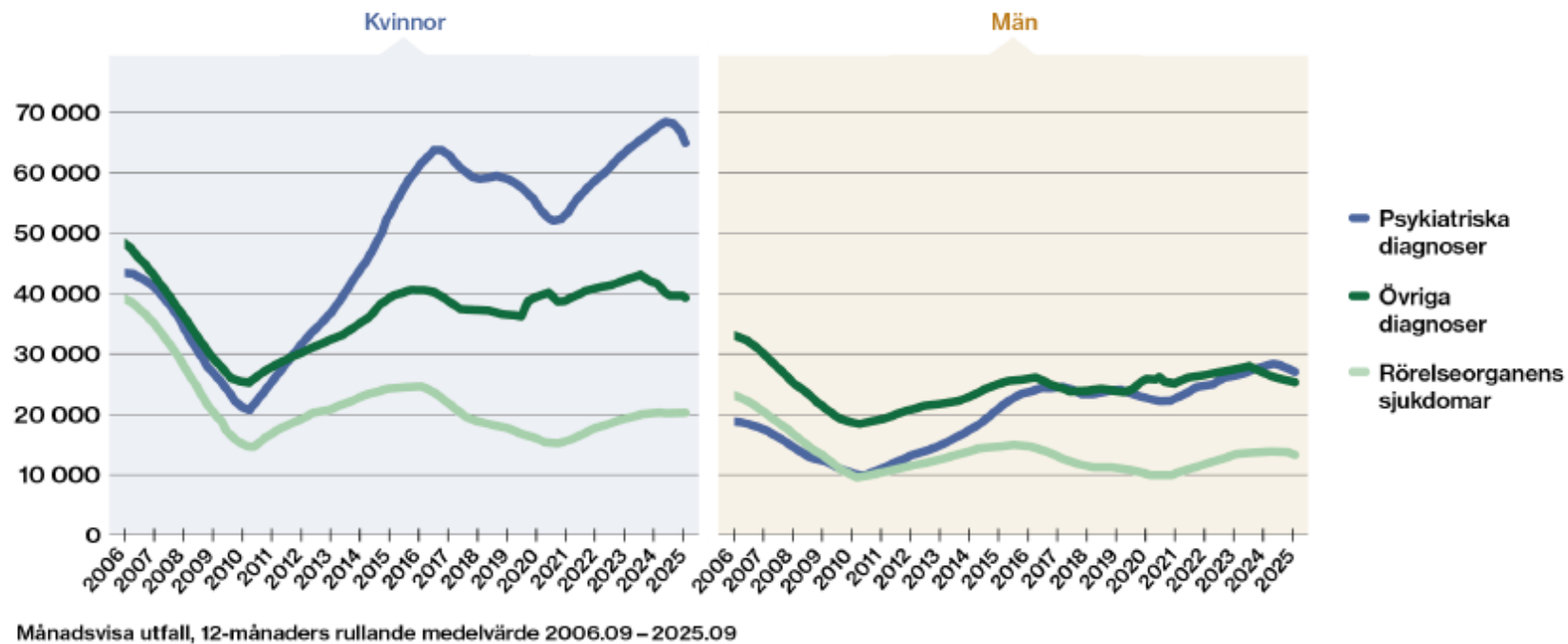
Hur påverkas kognitiv förmåga vid långvarig stress?

UMEÅ UNIVERSITET

Stressrelaterad ohälsa

Antal pågående sjukfall för kvinnor och män efter diagnosgrupp, 2006 – 2025

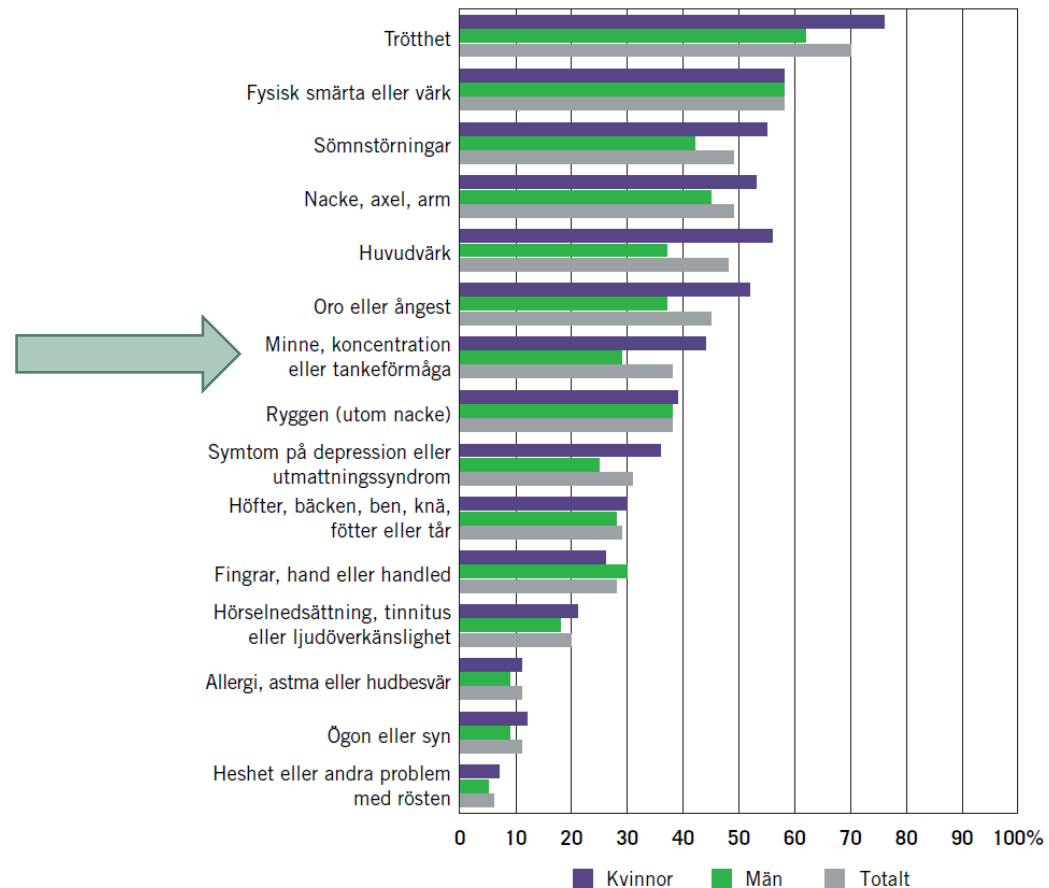
Psykisk ohälsa i dagens arbetsliv
Försäkringskassans lägesrapport 2026:1

Utmattningssyndrom

- Kännetecknas av fysiska och psykiska symptom på **utmattning** som utvecklats till följd av **långvarig stressbelastning**
- Framträdande symptom:
  - Brist på energi
  - Nedsatt förmåga att hantera krav eller göra saker under tidspress
  - Känsломässig labilitet eller irritabilitet
  - Sömnsvårigheter
  - Koncentrationssvårigheter eller minnesstörning

Arbetsorsakade besvär

Figur 7. Typ av besvär, andel av sysselsatta med besvär till följd av olyckshändelse i arbetet eller andra förhållanden i arbetet än olyckshändelse, totalt samt för kvinnor och män, år 2024.

Arbetsorsakade besvär 2024
Arbetsmiljöstatistik Rapport 2025:03

Vilka funktioner påverkas av långvarig stress?

Exekutiv funktion

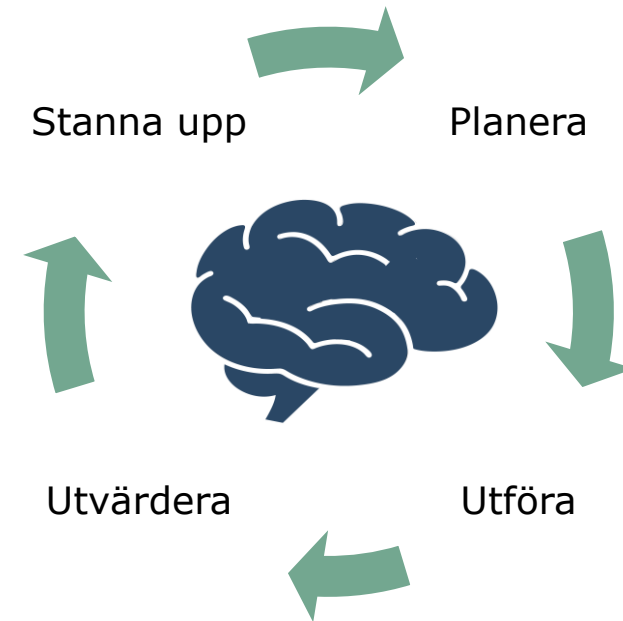
Uppmärksamhet
och mentalt tempo

Minne

Exekutiv funktion

- Ett samlingsbegrepp för funktioner som styr målinriktat beteende, reglerar planering och genomförande av handlingar (t.ex. Banich, 2009; Diamond, 2013)
  - Planering
  - Initiering
  - Utvärdering
  - Flexibilitet
  - Inhibering

Uppmärksamhet och mentalt tempo

- Upprätthålla koncentration och fokus under en uppgift
- Snabbt och korrekt ta in, bearbeta och reagera på information från omgivningen

Minne

Korttidsminne

Hålla information i det omedelbara minnet och återkalla den efter kort tid.

Arbetsminne

Hålla information i medvetandet och aktivt bearbeta informationen.

Episodiskt minne

Koda in, lagra och plocka fram information över ett längre tidsspann.

Episodiskt = information som inhämtats i ett visst sammanhang eller vid en viss tidpunkt

Minne

Korttidsminne

Hålla information i det omedelbara minnet och återkalla den efter kort tid.

Arbetsminne

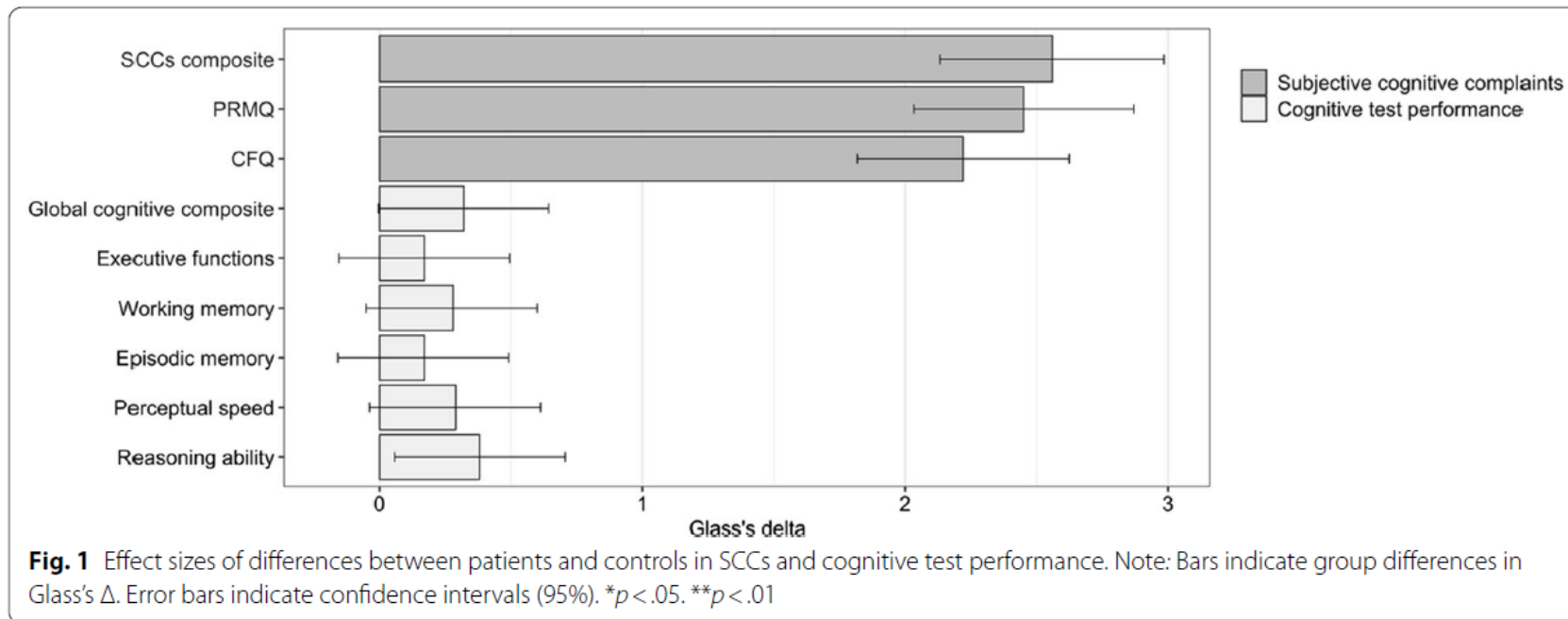
Hålla information i medvetandet och aktivt bearbeta informationen.

Episodiskt minne

Koda in, lagra och plocka fram information över ett längre tidsspann.

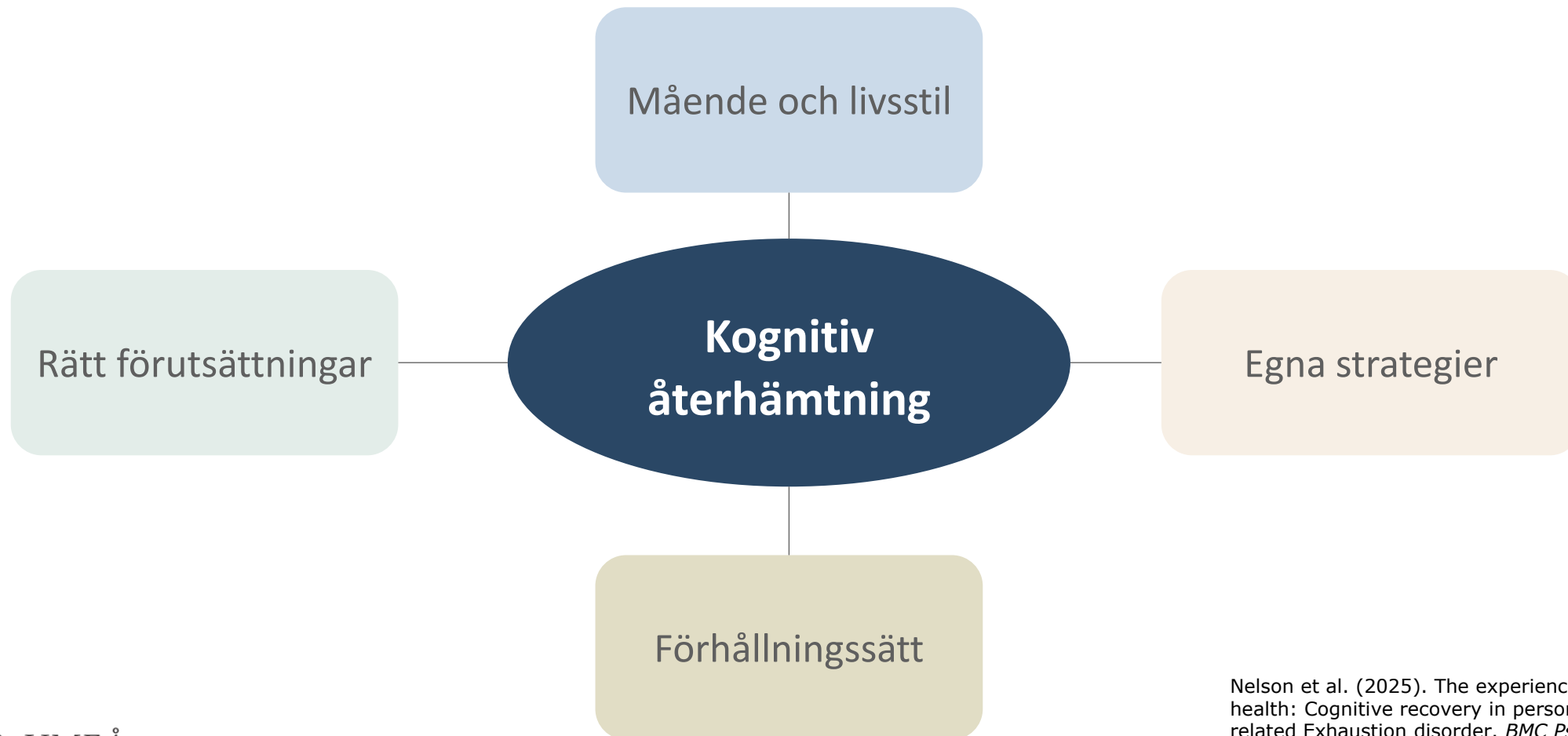
Episodiskt = information som inhämtats i ett visst sammanhang eller vid en viss tidpunkt

Självskattade kognitiva besvär

Nelson et al. (2021). Subjective cognitive complaints in patients with stress-related exhaustion disorder: a cross-sectional study. *BMC Psychology*, 9(1), 84.

Vad är hjälpsamt för kognitiv återhämtning?

Nelson et al. (2025). The experienced route to cognitive health: Cognitive recovery in persons with prior stress-related Exhaustion disorder. *BMC Psychiatry*, 25(1), 375.

Hjärnhälsa på jobbet

UMEÅ UNIVERSITET

Kognitiva krav i arbetet

- Planera och strukturera
- Fatta beslut
- Prioritera mellan arbetsuppgifter
- Kommunicera i tal och skrift
- Hantera avbrott och distraktioner
- Möta förändringar och lösa nya problem
- Komma ihåg instruktioner och uppgifter
- Lära sig nya system och arbetsuppgifter
- Bedöma vad som är viktigt

...och så vidare...

Matchar våra kognitiva resurser mot de krav som ställs?

Ja, oftast!

Men kan påverkas av:

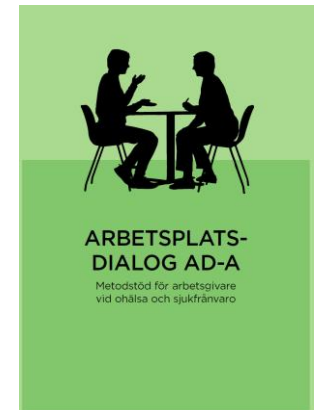
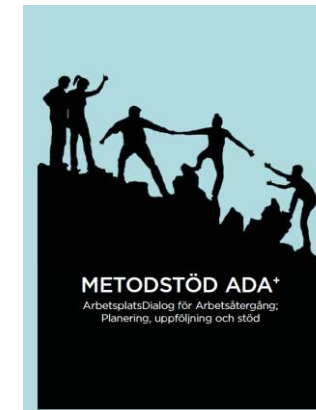
Sömnbrist
Stress
Mental trötthet
Motivation
Hälsotillstånd

Orimliga krav
Multitasking
Avbrott och distraktioner
Informationsöverbelastning
Komplexa tekniska system

Kognitiv ergonomi – att skapa en hjärnvänlig arbetsmiljö

- Kognitiva besvär är vanliga i arbetslivet
- Kognitivt fungerande är i sin natur varierande - mellan personer, inom personer och över tid
- Det som är nödvändigt för vissa är bra för alla!

Balans mellan aktivitet och återhämtning

- Ta pauser under och mellan arbetsuppgifter, både korta och långa
- Planera in regelbunden återhämtning i förebyggande syfte
- Ha en ändamålsenlig plats för rast och vila
- Byt emellanåt uppgifter
- Växla mellan uppgifter som kräver olika mycket koncentration
- Växla mellan stillasittande arbete och fysisk rörelse

Avlasta genom hjälpmedel och struktur

- Förlägg det som hålls i minnet till yttre hjälpmedel
- Skapa ett schema för arbetsdagen
- Upprätta tydliga rutiner i arbetet
- Använd checklistor och flödesscheman för viktiga uppgifter

Minska kraven på delad uppmärksamhet

- Gör en sak i taget
- Schemalägg sekundära uppgifter
- Utför koncentrationskrävande uppgifter i lugn miljö med få störningar
- Rensa miljön på onödiga intryck

Exempel

Skola/barnomsorg/vård

- Pauser vid särskilda moment
- Tydliga rutiner, nedskrivet
- Checklista att utgå ifrån vid kognitivt krävande uppgifter
- Möjlighet att använda avskilt rum vid koncentrationskrävande uppgifter
- Varva med uppgifter utan tidspress

Kontor

- Planera in i kalender
- Avsätt tillräckligt med tid för uppgifter
- Arbetsuppgifter efter energinivå
- Prioritering
- Stänga av notiser
- Fast tid för att svara i telefon, gå igenom epost
- Avsätt tid för att planera, reflektera, avrunda

Sammanfattningsvis

- Dagens arbetsliv ställer höga krav på kognitiv förmåga
- Kognitivt fungerande varierar av många olika orsaker – det ligger i de kognitiva funktionernas natur
- Genom att skapa en god kognitiv arbetsmiljö ger vi hjärnan rätt förutsättningar för att arbeta

Hjälpsamt - 5 tips

- ✓ Paus och variation
- ✓ En sak i taget
- ✓ Stöd för minnet
- ✓ Struktur i arbetet
- ✓ Värna arbetsro

Tack för att ni lyssnat!

Frågor?

hanna.malmberg-gavelin@umu.se

UMEÅ UNIVERSITET